

ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ

ON CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE BANKING SYSTEM: COMPARATIVE ANALYSIS

Каменський Д.В., д.ю.н.,
завідувач кафедри правознавства

Бердянський державний педагогічний університет

Статтю присвячено критичному порівняльно-правовому вивченню питань кримінально-правової охорони банківської системи України та США.

З доречним аналітичним зверненням до кризових явищ у вітчизняному й американському фінансовому секторі обґрунтовано тезу, що банківська система покликана забезпечувати стабільність цін і стійкість національної валюти, надійне функціонування платіжної системи, проведення єдиної грошово-кредитної політики, організацію та здійснення валютного регулювання й валютного контролю в державі. Доведено, що в період глобальних фінансових криз, на кшталт масштабної кризи 2008–2009 рр., шахрайські посягання на банківську систему набувають характеристик особливого поширення та підвищеної суспільної небезпеки.

З доречним зверненням до релевантного американського досвіду визначено, що кожна цивілізована країна прагне максимально ретельно захистити банківську систему від протиправних посягань, особливо системних. Від того, наскільки захищеною від злочинних проявів є банківська система, залежать не лише банківські інтереси цих установ і їхніх клієнтів, а й загалом банківська стабільність держави. Установлено, що шахрайські посягання на банківські відносини негативно впливають на довіру до банків і внаслідок підвищених ризиків збільшують вартість банківських продуктів, знижуючи при цьому привабливість останніх для представників фінансового сектору – фізичних і юридичних осіб.

За результатами критичного порівняння української та американської заборони на обман банківських установ (фінансове шахрайство) визначено дві особливості юридичної оцінки відповідних зловживань: 1) за сферою кримінально-правового регулювання вітчизняна заборона (ст. 222 КК) є ширшою за американський варіант, оскільки покликана охороняти законні фінансові інтереси не лише банківських установ, а й інших суб'єктів – органів державної влади, органів влади АРК чи органів місцевого самоврядування або взагалі будь-яких інших кредиторів; 2) § 1344 КК США традиційно набуває поширювального тлумачення з боку федеральних судів, а умовний вітчизняний аналог у доктрині та правозастосовній практиці переважно інтерпретується буквально, рідше обмежувально.

Ключові слова: фінансовий злочин, банк, шахрайство з фінансовими ресурсами, кредит, порівняльно-правовий аналіз, підроблення банківських документів.

The article is devoted to a critical comparative legal study of issues related to criminal law protection of the banking system in Ukraine and the United States.

The thesis that the banking system is designed to ensure price stability and stability of the national currency, reliable functioning of the payment system, conducting a single monetary policy, organization and implementation of currency regulation and currency control is substantiated with an appropriate analytical approach to the crisis in the domestic and American financial sectors. It is proved that during the global financial crises, such as the large-scale crisis of 2008-2009, fraudulent encroachments on the banking system acquire characteristics of special prevalence and increased public danger.

With appropriate reference to the relevant American experience, it is determined that every modern country seeks to protect its banking system as carefully as possible from illegal encroachments, especially from systemic ones. Not only the banking interests of these institutions and their clients, but also the banking stability of the state in general depend on how protected the banking system remains from criminal acts. It has been established that fraudulent attacks on banking relations have a negative impact on confidence in banks and increase the value of banking products, while reducing the attractiveness of the latter for the financial sector participants – individuals and legal entities.

According to the results of critical comparison of the Ukrainian and American provision on fraud of banking institutions (financial fraud), two features of the legal assessment of relevant abuses have been identified: 1) in the field of criminal law domestic norm (Article 222 of the Criminal Code) is broader than the American version, since it addresses financial interests not only of banking institutions, but also of other subjects – public authorities, Autonomous Republic of Crimea authorities or local governments or any other creditors in general; 2) § 1344 of the Criminal Code of the United States traditionally acquires a broad interpretation by federal courts, while its Ukrainian counterpart is mostly interpreted literally, less often – restrictively, in doctrine and law enforcement practice.

Key words: financial crime, bank, financial resources fraud, credit, comparative legal analysis, forgery of bank documents.

Актуальність теми. Почати статтю варто з висвітлення деяких важливих змін у валютному законодавстві України. Одним із індикаторів помітної лібералізації валютних операцій в Україні став Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 р., метою якого, за задумом законодавця, є забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій і вільного здійснення валютних операцій на території України.

Свобода здійснення валютних операцій забезпечується шляхом дотримання принципів валютного регулювання, установлених у ст. 2 Закону: свободи здійснення валютних операцій; ризикоорієнтованості, прозорості, достатності й ефективності валютного регулювання; самостійності й ринковості валютного регулювання. Показовим є також гарантування Законом здійснення валютних операцій без обмежень відповідно до законодавства України.

Викликають інтерес наведені в ст. 14 Закону види відповідальності за порушення вимог валютного законодав-

ства: 1) до банків – заходи впливу, передбачені ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність»; 2) до уповноважених установ (крім банків) – такі заходи впливу: а) письмове застереження; б) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів валютних операцій; в) штрафні санкції; г) зупинення або відкликання (анулювання) ліцензії на здійснення валютних операцій; 3) до юридичних осіб (крім уповноважених установ) – заходи впливу у вигляді штрафних санкцій; 4) до фізичних осіб, посадових осіб уповноважених установ, посадових осіб юридичних осіб – заходи впливу у вигляді штрафів, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП).

На думку представників Національного банку України (далі – НБУ), який розробляв відповідний законопроект протягом декількох років, пропонується лібералізація валютного ринку – це передусім очікуване поліпшення клімату для українського бізнесу та іноземних і внутрішніх

інвесторів; водночас подальша лібералізація безпосередньо залежатиме від макроекономічних умов і фінансової стабільності в державі [1].

Видається, що шляхом створення ринку капіталів Україна декларує готовність лібералізувати рух капіталів настільки, наскільки це дає змогу економічне середовище та платіжний баланс. Водночас та обставина, що НБУ лишає за собою право коригувати рівень ліберальності, слугує запобіганням зловживанню наданими свободами на валютному ринку, до обмеження яких повертатися не варто [2, с. 3].

Виклад основного матеріалу. Як справедливо підкреслюється в юридичній літературі, особливе місце в економіці належить саме банківській системі як найважливішому інституту кредитно-фінансової сфери. Банківська система покликана забезпечувати стабільність цін і стійкість національної валюти, надійне функціонування платіжної системи, проведення єдиної грошово-кредитної політики, організацію та здійснення валютного регулювання й валютного контролю в державі. Банківська система є головним джерелом кредитування реального сектора економіки. Разом із тим у банківській сфері вчиняється чимала кількість злочинів, зокрема під час здійснення кредитних операцій [3, с. 83].

Комплексне монографічне дослідження актуальних проблем кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами в Україні здійснив В. Мойсик. Чимало питань, порушених цим автором на сторінках роботи, заслуговують на уважне ознайомлення, а в деяких випадках – на конструктивну дискусію. Зокрема, він влучно характеризує зміст економічних відносин між банком і клієнтом. Дослідник зауважує, що хоча в перекладі з латинської мови «кредитувати» означає «довіряти», партнерські взаємовідносини між банком і його клієнтами обов'язково передбачають перевірку не лише об'єктів, а й суб'єктів кредитних угод. Банк ретельно аналізує діяльність потенційного позичальника, визначає його кредитоспроможність, прогнозує ризики неповернення кредиту. Важко не погодитися також із твердженням, що у вітчизняній банківській практиці «характер кредитної політики конкретного клієнта банку та ліквідність заставленого ним майна значною мірою впливають на умови надання йому кредиту» [4, с. 48–49].

На думку О. Кришевич, підвищена суспільна небезпека злочинів у банківській сфері визначається насамперед такими обставинами. По-перше, ці злочини негативно впливають на функціонування економічної системи держави. Зокрема, саме банківська система перетворилася на центральну ланку технологічного ланцюга з відмиванням капіталів, добутих злочинним шляхом. По-друге, розслідування злочинів, учинених із використанням окремих банківських операцій, у багатьох випадках ускладняється тим, що його ефективному проведенню водночас протидіють як злочинці, так і недобросовісні банкіри. По-третє, злочинна діяльність у банківській сфері характеризується різноманітністю, високоінтелектуальним характером, швидкою адаптацією злочинців до нових форм і методів підприємницької діяльності, що дає змогу відносити кримінальні справи про ці злочини до категорії особливої складності й вимагає від правоохоронців застосування новітніх знань і можливостей [5, с. 250–251].

Під час глобальних фінансових криз, на кшталт тієї, що сколихнула світову економіку в 2008–2009 рр., шахрайські посягання на банківську систему набувають особливо широкого поширення та підвищеної суспільної небезпеки. Вимушені констатувати значну кількість кримінально караних діянь цієї групи як в Україні, так і в інших державах, зокрема у США. Ключовою ознакою посягань на банківську систему є обман – перекручування юридично й економічно значущих фактів із метою одержання матеріальної вигоди від банківських установ у будь-якій формі. Зокрема, об'єктивна сторона шахрайства з фінансовими

ресурсами, за Кримінальним кодексом (далі – КК) України (ст. 222), полягає, як відомо, в активному обмані – у наданні органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам, іншим кредиторам завідомо неправдивої інформації з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків [6, с. 633]. Елементи обману покладений також в основу кримінальної заборони, яка захищає банківську систему США від шахрайських атак.

У США одне з ранніх свідчень доктринальної розробки питань кримінальної відповідальності за федеральні банківські злочини знаходимо в роботі Е. Макклейна, датованій 1897 роком. Цей автор коментував перші дві заборони в досліджуваній сфері кримінально-правового регулювання – унесення завідомо фальшивих записів у банківські документи та розтрату фінансових коштів банку. Цікаво й водночас дещо симптоматично, що науковий аналіз Макклейна підкреслює нерелевантність наслідків конкретного банківського посягання, на відміну від порівнюваних норм за вітчизняним законодавством, ці заборони сформульовані за принципом формальних. Водночас, уважає американський криміналіст, увагу федерального законодавця та правозастосувача зосереджено саме на таких ознаках, як перекручування істини, шахрайська мета й обманний спосіб учинення певного діяння [7, с. 519–520]. Можливо, законодавцем у такий спосіб закладено попередження для потенційних порушників: обманні дії проти банківської системи, пов'язані з посяганням на її стабільність, жорстко каратимуться кримінальним законом.

§ 1344 КК США (офіційна назва статті – «Bank Fraud», або «Банківське шахрайство») установлює кримінальну відповідальність за обман банківських установ, а також за завідомо незаконне одержання банківських інструментів від таких установ. Порушення приписів цього параграфу карається позбавленням волі на строк до 30 років і (або) штрафом у розмірі до 1 млн дол. США.

Законодавча історія цього кримінально-правового припису розкриває його юридичну природу, а також деякі нюанси практичного застосування. Власне першочерговою причиною існування заборони став захист інтересів держави як гаранта стабільності американської банківської системи. Головним стимулом для ухвалення § 1344 КК США стало рішення ВС США у справі «Williams v. United States» (1982 р.). У цій справі найвища судова інстанція вирішила, що надання завідомо неправдивої інформації банкам не обов'язково свідчить про умисел на шахрайство з банківськими чеками. Суд зазначив, що пред'явлення персонального чеку банку для виплати не є автоматичним підтвердженням достатніх коштів на рахунку для покриття суми по чеку [8].

У відповідь на таке обмежувальне тлумачення кримінального закону Конгрес США в 1984 році ухвалив § 1344 КК, який повинен був стати ефективним нормативним механізмом протидії банківським махінаціям із платіжними чеками.

Першим серйозним випробуванням у період з 1988 по 1995 рік стали системні прояви шахрайства в кредитній індустрії США. Тоді понад 6 тис. осіб були звинувачені в масштабних банківських зловживаннях, кожне з яких заподіяло збитки на суму понад 100 тис. дол. США, чи здійснено працівниками або власниками банківської установи, чи вчинене за змовою групою позичальників. У період з червня 1995 р. по березень 1998 р. суди США розглянули 3 тис. кримінальних справ за § 1344 КК США. За оцінками фахівців, розмір матеріальної шкоди, заподіяної банківським установам від шахрайських махінацій у цей період, склав декілька млрд дол. США.

З часом сфера застосування розглядуваної заборони помітно розширилася й нині охоплює різноманітні прояви шахрайських зловживань на ринку банківських послуг США. Зокрема, § 1344 КК США може застосовуватися

в разі виписування банківських чеків, які завідомо для винного не підкріплені коштами на його рахунок; підроблення, викрадення чи незаконного використання банківських чеків; приховування чи подання завідомо неправдивої інформації в кредитних чи лізингових документах; незаконного використання банкоматів і платіжних карток; використання завідомо підроблених виписок по картковим рахункам; здійснення незаконних банківських трансакцій між зацікавленими банками; привласнення коштів банку чи його клієнтів відповідальними працівниками тощо. Отже, сьогодні § 1344 є загальною заборонаю, яка дає змогу державі вельми ефективно протидіяти традиційно широкому спектру посягань на федеральну банківську систему [9, с. 382].

Варто звернути увагу на визначення ключових ознак розглядуваної федеральної норми, а також визначити проблемні питання її застосування в американській правозастосовній практиці.

Практичне звернення до § 1344 КК США вимагає встановлення чотирьох обов'язкових елементів розглядуваного злочину: особа 1) свідомо 2) реалізувала чи спробувала реалізувати 3) схему чи махінацію 4) з метою: а) обману фінансової установи або б) незаконного одержання грошей чи майна, які є власністю фінансової установи. Виходячи з усталеного в американській судовій практиці процесуального стандарту встановлення вини, державне обвинувачення має довести присяжним наявність кожного з наведених елементів злочину поза будь-яким розумним сумнівом. З огляду на їх очевидну теоретичну й практичну значущість, вважаємо за доцільне розглянути ознаки цього протиправного діяння більш детально та з доречним зверненням до матеріалів судової практики в подальших рядках роботи.

Ключовою ознакою досліджуваного злочину є усвідомлення протиправної поведінки. Слідство і згодом присяжні повинні встановити намір особи обманути банківську установу. Перебування особи на місці вчинення злочину чи встановлення зв'язків з іншими учасниками злочинної змови не обов'язково свідчить про наявність умислу. Водночас сукупність усіх зібраних по справі доказів, включаючи попередню злочинну діяльність особи, професійні обов'язки, відкриття нових банківських рахунків зі значними сумами коштів на них, може, хоча й непрямим шляхом, указувати на цілеспрямованість дій винного під час учинення банківського злочину. При цьому зміст умислу в аналізованій забороні не розкривається: це може бути, наприклад, свідоме ухилення від отримання важливої інформації чи непередбачення конкретних злочинних наслідків своїх дій.

Елемент обізнаності в контексті § 1344 КК США не вимагає встановлення факту подання банківській установі завідомо неправдивих відомостей. Навпаки, головним є встановлення факту, чи була особа обізнана про свій фінансовий стан. До того ж, якщо обвинувачення доведе умисел на обман, необхідність встановлення факту заподіяння прямих збитків банківській установі зникає.

Ще однією ознакою розглядуваного злочину є реалізація чи спроба реалізації злочинної схеми з метою обману банківської установи. Якщо звернутися до усталеного у вітчизняному кримінальному праві поняття «склад злочину», то можна побачити, що цей елемент указує на ключову ознаку об'єктивної сторони злочину – злочинне діяння. При цьому діяння визнається кримінально караним незалежно від факту настання суспільно небезпечних наслідків: ідеться, знову звертаючись до української кримінально-правової термінології, про злочин з усіченим складом. Якщо в обвинувальному висновку водночас зазначено, що злочин завершено, а також учинено спробу його завершити, від присяжних вимагатиметься чітко встановити стадію вчинення діяння [9, с. 380].

На відміну від федеральних заборон на поштове й телефонне шахрайство, тексти яких конкретизують спо-

соби реалізації обманних схем, § 1344 КК США не розкриває зміст терміна «реалізація» шахрайської схеми. Відповідно, це питання вирішується шляхом судового тлумачення, яке, на жаль, не може похвалитися послідовністю та вичерпністю. Історія практичного застосування розглядуваної заборони демонструє, що погляди судів на зміст поняття «реалізація» в контексті банківського шахрайства нерідко змінювалися. Так, наприклад, у перших кримінальних справах про використання фіктивних банківських чеків кожен випадок використання недійсного чеку визнавався самостійною реалізацією шахрайської банківської схеми (тобто визнавався окремим епізодом протиправної поведінки).

У контексті доречного для компаративістських цілей аналізу об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 222 КК, звертає на себе увагу така форма реалізації фінансовим шахраєм протиправної поведінки як надання завідомо неправдивої інформації банкам з метою одержання кредитів.

При цьому потрібно враховувати, що надання завідомо неправдивої інформації полягає в обмані кредиторів, який набуває письмової форми та супроводжується використанням підроблених документів. У зв'язку з цим О. Дудоров зауважує: «... неможливо вчинити шахрайство з фінансовими ресурсами шляхом усного обману, особистих запевнень, іншим способом, не пов'язаним із наданням належному адресату певних документів, у т.ч. в електронному вигляді» [6, с. 636].

Завідомо неправдивими документами й відомостями є неправильні дані, про які позичальник достовірно знає, що вони спотворюють або приховують справжній стан речей. Очевидна неправдивість цих відомостей і документів полягає в тому, що в них свідомо не внесені достовірні або ж містяться неповні дані, які спотворюють зміст і сутність поданої інформації, унаслідок чого робляться неправильні оцінки (висновки). При цьому термін «завідомість» характеризує суб'єктивну сторону злочину: суб'єкт повинен до початку подання неправдивих документів і відомостей достовірно знати про їх фіктивність.

Разом із тим, як справедливо зазначено в юридичній літературі, на відміну від шахрайства, за якого обман можливий лише щодо фактів, у разі шахрайського отримання кредиту неправильними можуть бути й зроблені оцінки, які не є фактами в суворому сенсі цього слова. Так, будь-який бухгалтерський баланс неминуче містить елемент суб'єктивної оцінки його змісту, а тому «правильність» документів і відомостей буде оцінюваною категорією. Водночас сформульовану особою оцінку (позицію) можна визнати неправдивою, якщо вона усвідомлено зроблена на підставі завідомо невірної інформації. До того ж у цьому випадку потрібно розрізняти «завідомо неправдиві» й «неправильні» документи та відомості. Так, не можуть визнаватися завідомо неправдивими ті відомості та документи, про які особа, яка їх повідомила (надала), не знає напевне, чи відповідають вони дійсності [10, с. 65].

Пропонуємо гіпотетичний приклад, який, на нашу думку, відбиває всю складність практичного встановлення ознак шахрайства з фінансовими ресурсами, особливо його суб'єктивної сторони. Якщо, наприклад, особа отримує кредит на придбання автомобіля в розмірі 1 млн грн, потім частково погашає його в розмірі 200 тис. грн, після чого пише заяву про неможливість повного погашення кредиту, така поведінка ще не є індикатором відсутності умислу на вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами. Очевидно, що в тих випадках, коли особа мала умисел на неповернення кредиту уже на момент укладання кредитного договору, має місце шахрайство. Якщо ж такий умисел був відсутній, то наявний склад незаконного отримання кредиту із застосуванням заходів цивільно-правової відповідальності. Якщо ж умисел на неповернення кредиту виник під час виконання кредитних зобов'язань,

то ознаки шахрайства також відсутні, адже кредитор не отримує належного: дії винного варто кваліфікувати за нормою про заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України).

Відповідно, якщо судом буде встановлено, що особа після отримання кредиту розпорядилася коштами на власний розсуд, а не на цілі, визначені кредитним договором, то матиме місце закінчений склад шахрайства з фінансовими ресурсами. Дії позичальника в наведеному прикладі лише зовнішньо виглядають як цивільно-правові відносини. Ці дії створюють ілюзію таких відносин і формують умови для того, щоб уникнути кримінальної відповідальності. Ці дії, а саме часткове повернення кредиту та навіть часткова сплата відсотків по ньому, учинені лише для того, щоб у потерпілих не виникла занепокоєність щодо факту повернення кредиту, а момент виявлення ознак злочину просто змістився на певний час у майбутньому. Варто підкреслити: складність правової оцінки суб'єктивної сторони злочину в цій ситуації створюють оманливі дії позичальника, оскільки шляхом погашення кредиту протягом певного часу він приховує свої справжні наміри та формує у свідомості потерпілого зовнішні ознаки порядності як суб'єкта цивільно-правових відносин [11, с. 45–46].

Якщо спробувати абстрагуватися від конкретного змісту елементів § 1344 КК США та ст. 222 КК України й подивитися на обидві заборони з позиції їх досить інтенсивного застосування, можна виявити дві суттєві відмінності.

По-перше, за сферою кримінально-правового регулювання вітчизняна заборона є ширшою за американський варіант, оскільки покликана охороняти законні фінансові інтереси не лише банківських установ, а й інших суб'єктів – органів державної влади, органів влади АРК чи органів місцевого самоврядування або взагалі будь-яких інших кредиторів. При цьому обман зазначених категорій потерпілих реалізується з метою одержання не лише кредитів, а й субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків, спектр грошових інструментів у широкому розумінні цього терміна є широким. У США, навпаки, кримінально-правова заборона на банківське шахрайство охоплює лише гроші чи майно, що належить як безпосередньо банку, так і третій особі, якщо під час передачі такого майна (грошей) на користь шахрая використовувалися (принаймні частково) ресурси банківської системи.

По-друге, якщо § 1344 КК США традиційно набуває поширювального тлумачення з боку федеральних судів (про що вже йшлося в попередніх рядках), то вітчизняна заборона в доктрині та правозастосовній практиці зазвичай інтерпретується буквально, часом обмежувально. Так, відповідальність за ст. 222 КК України виключається, якщо обман мав пасивний характер і полягав у приховуванні інформації, яку особа була зобов'язана повідомити на підставі закону чи договору, такий висновок зроблено з урахуванням указівки в диспозиції заборони на надання недостовірної інформації, тобто йдеться лише про зовнішню активну, цілеспрямовану поведінку винної особи. На користь тези про звужувальне тлумачення норми про шахрайство з фінансовими ресурсами свідчить і лексичний зворот-застереження «у разі відсутності ознак злочину проти власності», що спонукає доктрину запропонувати критерії відмежування складу цього економічного посягання від складу простого шахрайства (ст. 190 КК України).

Уже згаданий у роботі В. Мойсик обґрунтовує позицію, що предметом злочину, передбаченого ст. 222 КК України, є не перелічені в диспозиції фінансові ресурси, а інформація про діяльність суб'єкта господарювання, зміст якої свідомо викривляється винним, щоб така інформація могла стати належною підставою для отримання відповідного фінансового ресурсу. В. Мойсик далі слушно конкретизує свою позицію щодо предмета розглядуваного злочину в межах відносин банківського кредитування – це дані, які, впливаючи на волю кредитора, відповідно

до вимог законодавства, локальних нормативних актів банків та усталеної практики ділового спілкування, урочуються під час ухвалення рішення про кредитування; дані, під час оцінювання яких банк затверджує рішення про надання кредиту та його умови (розмір і строк повернення кредиту, його забезпечення, розмір відсотків тощо). Науковець формулює раціональний висновок про хибність позиції, що склад злочину, передбаченого ст. 222 КК України, буде наявний у разі надання банку будь-яких документів із завідомо неправдивою інформацією з метою отримання кредиту, якщо при цьому не встановлено зміст і значення відповідної інформації, а також не враховано наслідки розпорядження фінансовими ресурсами, наданими як кредит [4, с. 48–49].

До речі, відсутність у тексті ст. 222 КК України посилення на позичальника чи іншу особу, уповноважену на отримання відповідного фінансового ресурсу, варто визнати прогресивним і практично доцільним (для цілей правозастосування) підходом вітчизняного законодавця. Подібне включення вказівки на суб'єкта злочину неминуче обмежить сферу застосування розглядуваної заборони, адже, наприклад, як у такому випадку кваліфікувати дії осіб, які укладають кредитні договори на підставі підроблених документів від імені інших осіб? За нинішньої редакції ст. 222 КК України серйозних проблем тут не має виникати, хіба що окремої кваліфікації за ст. 358 КК України вимагатимуть дії в частині підроблення та використання завідомо підробленого документа.

Розглянуті напрацювання кримінально-правової науки в частині юридично коректного визначення ознак предмета шахрайства з фінансовими ресурсами й, зокрема, з кредитними ресурсами спонукають шукати доречні порівняльні паралелі з американським підходом, який, на відміну від більш-менш усталених канонів доктринального тлумачення в Україні, побудований здебільшого на рішеннях судів у справах, які набули прецедентного значення. Йдеться про ознаку матеріальності, яка, незважаючи на відсутність безпосередньої вказівки на неї в тексті § 1344 КК США, входить до переліку обов'язкових елементів банківського шахрайства. Ознака матеріальності має безпосереднє соціальне значення, вона орієнтує американського правозастосувача на те, що діяння заподіює реальну шкоду певним охоронюваним законом інтересам або принаймні створює реальну загрозу настання суспільно шкідливих наслідків.

Висновки. Прогресивний американський досвід переконує в тому, що кожна цивілізована країна прагне максимально ретельно захистити свою банківську систему від протиправних посягань, особливо системних. Заходи кримінально-правового впливу в цьому прагненні перетворюються на дієву юридичну «зброю», яка набуває істотного превентивного змісту. Від того, наскільки захищеною є банківська система, залежать не лише банківські інтереси цих установ і їхніх клієнтів, а й загалом банківська стабільність держави, адже шахрайські посягання на банківські відносини негативно впливають на довіру до банків і внаслідок підвищених ризиків збільшують вартість банківських продуктів, знижуючи при цьому привабливість останніх для клієнтів – фізичних і юридичних осіб. Сумнозвісний для вітчизняної фінансової системи період 2014–2016 рр., коли чимало українських банків припинили свою діяльність, у т. ч. через порушення закону з боку акціонерів, менеджерів, керівників, а також клієнтів, чітко продемонстрував усю небезпеку шахрайства в банківському секторі.

Порівняльний аналіз двох ключових заборон у сфері охорони фінансової системи – § 1344 КК США та ст. 222 КК України, з позицій їх змісту й інтенсивності застосування розкриває дві ключові відмінності. По-перше, за сферою кримінально-правового регулювання вітчизняна кримінально-правова норма є ширшою за умовний амери-

канський аналог, оскільки покликана охороняти законні фінансові інтереси не лише банківських установ, а й інших суб'єктів – органів державної влади, органів влади АРК чи органів місцевого самоврядування або взагалі будь-яких інших кредиторів. По-друге, якщо § 1344 КК США традиційно отримує поширювальне судове тлумачення, то ст. 222 КК України, навпаки, у доктрині та правозастосовній практиці інтерпретується обмежувально. Про обмежувальне тлумачення норми про шахрайство з фінансовими ресурсами свідчить лексичний зворот-застереження «у разі відсутності ознак злочину проти власності», що

актуалізує відмежування складу цього економічного злочину від загального складу шахрайства (ст. 190 КК України).

Також визначено дві спільні ознаки порівнюваних заборон: надання завідомо неправдивої інформації полягає в обмані кредиторів, який набуває здебільшого письмової, документальної форми; злочини, передбачені ч. 1 ст. 222 КК України й § 1344 КК США, визнані діяннями з формальними складами та вважаються закінченими з моменту надання конкретному адресату неправдивої інформації незалежно від того, чи вдалося винному отримати певний фінансовий ресурс.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новий закон про валюту: що змінюється для населення і бізнесу. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/01/28/644702/> (дата звернення: 20.12.2020).
2. Ковальський В. Вільний рух капіталу. Що це дасть країні й українцям? *Юридичний вісник України*. 2019. № 3. С. 3.
3. Ларичев В.Д., Щипова Е.В. Роль организаторов и членов преступных групп в совершении хищений при осуществлении банковского кредитования. *Научный портал МВД России*. 2016. № 1. С. 83–89.
4. Мойсик В.Р. Кримінальна відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами в Україні: аналіз правотворчості і правозастосування : монографія. Київ : Атіка-Н, 2010. С. 48–49.
5. Кришевич О.В. Способи шахрайств у банківській сфері: кримінально-правовий аспект. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 19–20 квітн. 2012 р. / упорядн. : Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова ; МВС України, Луган. держ. ун-т внут. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 250–251.
6. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Луганськ : Елтон – 2, 2012. Т. 1. 780 с.
7. McClain E. A Treatise on the Criminal Law. Vol. II. Chicago : Callaghan and Company, 1897. 785 p.
8. Williams v. United States, 458 U.S. 279 (1982).
9. Каменський Д.В. Фінансове шахрайство у США: деякі питання кримінальної відповідальності. *Форум права*. 2013. № 1. С. 379–385. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13kdvpkv.pdf> (дата звернення: 20.12.2020).
10. Сапожков А.А. Кредитные преступления. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2002. 133 с.
11. Летников Ю., Тарбагаев А. Проблемы квалификации преступления, предусмотренного ст. 159-1 УК РФ. *Уголовное право*. 2014. № 6. С. 45–46.